

Ks. Jarosław KORAL*

FORMY POMOCY OSOBOM BEZDOMNYM W PARYŻU

Streszczenie

Znaczącą rolę w niesieniu pomocy osobom bezdomnym w Paryżu spełniają stowarzyszenia charytatywne. Zaskakuje ich wielość, wszechstronność oferowanych świadczeń i pewna innowacyjność w działaniu na rzecz osób wykluczonych. Charakterystycznym faktem jest powstanie niektórych stowarzyszeń z inicjatywy osób prywatnych, które charakteryzują się zwiększoną wrażliwością na zjawisko wykluczenia społecznego. Na szczególną uwagę zasługują prace Stowarzyszenia Emaus, Caritas Francja, Stowarzyszenia Okruch Chleba, Stowarzyszenia Restauracje Serca oraz Kolektywu Zmarli na ulicy. Ważną inicjatywą, choć wymagającą ciągłego usprawniania, jest darmowy numer telefonu (115), poprzez który bezdomni mogą szukać pomocy. Numer ten jest obsługiwany wspólnie przez Państwo i stowarzyszenia. Zwrócić należy również uwagę na bardzo duże zaangażowanie wolontariuszy w działania pomocowe. Ich praca przynosi przede wszystkim wymierne efekty humanitarne, ale także i społeczno-ekonomiczne. Taka działalność z całą pewnością godna jest do naśladowania w obecnej rzeczywistości

Słowa kluczowe: *Bezdomność, pomoc doraźna i długofalowa, polityka społeczna państwa, organizacje pozarządowe, wolontariat, regulacje prawne*

Wstęp

Bardzo znaczący udział w pomocy niesionej osobom wykluczonym społecznie mają stowarzyszenia, których rola i widoczność w przestrzeni publicznej bardzo

* **Ks. Jarosław Koral** – prof. dr hab., Katedra Organizacji Pracy i Zarządzania Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

wzrosła na przełomie wieków XX i XXI¹. Oprócz niesienia bezpośredniej pomocy, stowarzyszenia, począwszy od ostatnich lat XX wieku, zaczęły pełnić rolę ekspercką. Władza publiczna i media zwracały się do nich z prośbami o informację i radę w kwestii osób bezdomnych. Stowarzyszenia pomocowe mają zróżnicowane pochodzenie. Mogą to być stowarzyszenia konfesyjne (Caritas Francja, Stowarzyszenie *Czwarty Świat*) lub świeckie (Stowarzyszenie *Emaus*, Pomoc Społeczna – bliska partii komunistycznej). Część stowarzyszeń tworzy Narodową Federację Stowarzyszeń Pomocy i Readaptacji Socjalnej (FNARS)². Federacja ta przygotowuje własne raporty, badania i statystyki dotyczące osób wykluczonych społecznie, pełniąc nierzadko rolę istotnego konsultanta w sprawach polityki socjalnej. Równie często coroczne raporty Caritas francuskiej czy Stowarzyszenia *Emaus* są przytaczane przez media i brane pod uwagę przy kreowaniu polityki wobec wykluczonych. Całość stowarzyszeń można podzielić na trzy grupy³. Pierwsza, tak zwana historyczna, obejmuje stowarzyszenia działające tradycyjnie w sektorze socjalnym. Prowadzą one pracę już od długiego czasu i są w stanie dostarczać uznanych długoterminowych ekspertyz. Dysponują znaczącymi funduszami opartymi zwłaszcza na prywatnym kapitale. Działają w szerokim zakresie pomocy społecznej. Ich głos w debacie publicznej wokół kwestii socjalnych ma swoje znaczenie. Druga grupa, tak zwana zarządzająca, obejmuje stowarzyszenia nowe, specjalizujące się w udzielaniu schronienia osobom wykluczonym. Chodzi tu przede wszystkim o zarządzanie centrami noclegowymi i reintegracji socjalnej. Trzecia grupa, tak zwana protestująca, gromadzi stowarzyszenia, które powstają w reakcji na problemy biedy i wykluczenia. Opierają one swoją działalność na funduszach prywatnych, aby nie być uzależnionym od subwencji i władzy publicznej. Stowarzyszenia te nie zajmują się bezpośrednio niesieniem pomocy, lecz nagłaśnianiem medialnym problemu i wpływaniem w ten sposób na politykę socjalną wobec wykluczonych, zwłaszcza bezdomnych. Jak zauważa Julien Damon, „zajęcie się problemem ubóstwa bezdomnych nie może (...) być podejmowane w ramach tradycyjnej opozycji pomiędzy dobroczynnością prywatną a pomocą publiczną”⁴. Objęcie opieką wykluczonych, wszelkiego rodzaju, rozwija się we współpracy sektora państwowego i sektora prywatnego. Ta współpraca jest tak zaawansowana, że wydaje się, iż można mówić o pewnym „dobraniu się w parę”

¹ Por. C. Brousse, J.-M. Firdion, M. Marpsat, *Les sans –domicile*, Paris 2008, s. 68-73.

² FNARS (Fédération Nationale des Associations d'Accueil et de Réadaptation Sociale) grupuje 870 stowarzyszeń i organizmów publicznych niosących pomoc osobom wykluczonym.

³ Por. J. Damon, *L'exclusion*, Paris 2008, s. 66-67.

⁴ tamże., s. 65.

(to znaczy, że jeden element nie może już działać bez drugiego), czy o swoistej jedności pomiędzy dwoma rodzajami interwencji wobec wykluczonych. Począwszy od roku 1970 działania obu sektorów sformalizowały się. Państwo delegowało na stowarzyszenia część swoich kompetencji w zakresie niesienia pomocy wykluczonym. To przekazywanie uprawnień nie może być jednak rozumiane jako zwolnienie się Państwa z obowiązku niesienia tejże pomocy, lecz jako zwiększony jego udział w działaniach prywatnych. Generuje to znaczną współzależność obu czynników w przedsięwzięciach pomocowych. Związek władza publiczna – stowarzyszenia, mimo że nie rozwija się bez zakłóceń, cechuje się jednak efektywnością działań. Stowarzyszenia coraz bardziej się instytucjonalizują i wykazują się coraz większym profesjonalizmem, w dużej mierze możliwym dzięki połączeniu ze sferą i finansami publicznymi. Inicjatywy stowarzyszeń integrowane są z dziełami publicznymi, których głównym aktorem jest Państwo. Administracja państwowa podejmuje i popiera orientacje wyznaczone przez stowarzyszenia, przez co zostają one włączone w procedury administracyjne. To zwiększone powiązanie między władzą publiczną a stowarzyszeniami może powodować jednak pewne niedogodności. Chcąc uzyskać wsparcie finansowe, stowarzyszenia są zobowiązane do przedstawiania liczb, wypełniania formularzy, uczestnictwa w spotkaniach koordynacyjnych. Obawiają się, zwłaszcza te historyczne, o utratę autonomii. Z drugiej strony Państwo może stawać wobec zarzutu scedowania odpowiedzialności za walkę z wykluczeniem na stowarzyszenia⁵. Julien Damon wskazuje jeszcze na inne ryzyko powyższego powiązania⁶. Uzależnienie od stowarzyszeń wprowadzania w życie działań publicznych może przyczynić się do znacznego zróżnicowania skuteczności i kosztów podejmowanych przedsięwzięć. Z drugiej strony zwiększona obecność Państwa w stowarzyszeniach może prowadzić do transformacji lub nawet zaniechania realizacji ich własnych projektów.

Paryż to miejsce, gdzie bezdomność, jawi się jako autentyczny problem społeczny⁷. Związane jest to, po pierwsze, z bardzo liczną populacją Paryża (około 2,5 mln) i regionu paryskiego (około 12 mln). Przyczynia się ona siłą rzeczy do spotęgowania określonych kwestii społecznych. Po drugie, Paryż i region pary-

⁵ Pascale Pichon zwraca uwagę na takie zagrożenie: „(...) aby doświadczenie opuszczenia socjalnego nie było również opuszczeniem politycznym, nie można pozostawić samym tylko stowarzyszeniom charytatywnym i humanitarnym, czy nawet samej pomocy społecznej, troski o pomoc osobom potrzebującym”. Por. P. Pichon. *Vivre dans la rue. Sociologie des sans domicile fixe*, Saint-Étienne 2010, s. 212.

⁶ Por. J. Damon, *L'exclusion...*, dz. cyt., s. 68.

⁷ Por. J. Guillou, *Les jeunes sans domicile fixe et la rue ou au bout d'être énérvé*, Paris 1998, s. 23-27.

ski oferują największą, w skali kraju, ilość form bardzo zróżnicowanego wsparcia. Tylko tutaj funkcjonują specyficzne struktury pomocy wykluczonym, które sprawiają, że Paryż jest miejscem atrakcyjnym nie tylko dla turystów, ale i dla osób wykluczonych społecznie.

W niniejszej refleksji przedstawione zostaną wybrane formy pomocy niesione osobom bezdomnym w mieście Paryżu. Powodem takiego ujęcia jest fakt skumulowania problemu bezdomności w stolicy Francji w porównaniu do reszty kraju. Stowarzyszenia pomocy o wymiarze ogólnokrajowym prowadzą swoją działalność również w Paryżu. Zamiarem autora jest jednak przedstawienie kilka wybranych form pomocy stowarzyszeniowej charakterystycznych dla aglomeracji.

Stowarzyszenie *Barka Serca*

W 1995 roku Paul Houdart, przez 10 lat związany ze Stowarzyszeniem *Restauracje Serca*, inicjuje powstanie Stowarzyszenia *Barka Serca*, którego celem jest zapewnianie noclegu bezdomnym i pomoc w reintegracji społecznej. *Barka Serca* mimo swej odrębności pozostaje w ścisłej współpracy ze Stowarzyszeniem *Restauracje Serca*. Z powodu trudności ze znalezieniem odpowiedniego budynku w Paryżu, Paul Houdart zdecydował o wykorzystaniu barki rzecznej jako miejsca noclegowego. Barka o długości 50 metrów została wyremontowana i zacumowana przy nabrzeżu Sekwany pomiędzy mostem Bercy a dworcem kolejowym Austerlitz. *Barka Serca* przyjmuje 70 mężczyzn na dwa rodzaje noclegu. Pierwszy to przyjęcie na jedną noc w nagłych sytuacjach. Drugi to tzw. pobyt stabilizacyjny trwający około miesiąca. Pokoje są jedno-, dwu- i czteroosobowe. By skorzystać z noclegu, należy posiadać skierowanie od pracownika socjalnego jakichkolwiek struktur zajmujących się udzielaniem pomocy biednym, w tym bezdomnym.

Barka Serca posiada 140 wolontariuszy podzielonych na 14 ekip (7 osób pracuje wieczorem, tzn. od 18:00 do 23:00; 7 osób rano, tzn. od 7:30 do 10:30). Ich zadaniem jest przygotowanie śniadań i kolacji oraz spożywanie tych posiłków razem z zakwaterowanymi, rozmowa z nimi oraz tworzenie miłej mi przyjaznej atmosfery. Wolontariusze są zapraszani również do udziału w różnych zajęciach proponowanych podopiecznym Stowarzyszenia. Zakwaterowani mogą skorzystać z następujących ofert:

- kurs języka francuskiego,
- pomoc w wychodzeniu z toksykomanii,
- wieczorne spotkania relaksujące przygotowywane przez wolontariuszy,
- spotkanie z pielęgniarką psychiatrii,
- spotkanie z pracownikiem socjalnym prezentującym wybrane oferty pracy i asystującym zakwaterowanemu w procesie podejmowania zatrudnienia,

- sobotnio-niedzielne zajęcia ogólnowypoczynkowe (warsztaty pisarskie, teatralne, piłka nożna, itp.)

Barka Serca oprócz dyrektora posiada dziewięciu stałych pracowników (trzech doradców socjalnych, sekretarkę, księgową, osobę pracującą w informacji, kucharkę, dwóch pracowników technicznych). Organizacja ta jest finansowana przez Paryską Dyрекcję Spraw Sanitarnych i Socjalnych (70%) oraz Stowarzyszenie *Restauration Serca*. Wspierana jest również darami materialnymi od instytucji czy osób prywatnych. Koszty jednodniowego utrzymania jednej osoby wynoszą około 33 euro. Koszty całorocznego funkcjonowania Stowarzyszenia *Barka Serca* dochodzą do 900.000 euro.

Stowarzyszenie *Okruch Chleba*

Stowarzyszenie *Okruch Chleba* to organizacja istniejąca oficjalnie od 1901 roku i założona z inicjatywy aktora-iluzjonisty Paulina Enfert⁸. Obszar działalności Stowarzyszenia obejmuje Paryż i region paryski. Wyznacza sobie ono trzy główne cele determinujące jego przedsięwzięcia:

- pomoc, bez warunków wstępnych, osobom wykluczonym społecznie,
- towarzyszenie socjalne i pomoc na drodze reintegracji społecznej i zawodowej,
- kształtowanie pozytywnego postrzegania przez społeczeństwo osób wykluczonych.

W przyjmowaniu osób potrzebujących pomocy Stowarzyszenie kieruje się trzema zasadami: bezwarunkowości, anonimowości, bezpłatności. We wszystkich strukturach Stowarzyszenia nie stawia się żadnych warunków wstępnych podczas przyjmowania podopiecznych. Zachowana jest również anonimowość udzielenia pomocy. Jak mówią pracownicy Stowarzyszenia, to osoba jest przyjmowana; nie ma znaczenia jej pochodzenie, historia życia, wyrażane poglądy, wyznawana religia czy stan cywilny. Stowarzyszenie nie żąda żadnych opłat od przyjmowanych osób przy udzielaniu pierwszej pomocy. Jednak korzystanie z dłuższych form wsparcia wymaga niekiedy częściowego partycypowania w kosztach (dotyczy to opłat czynszowych przy dłuższym pobycie w ośrodku)⁹.

⁸ Stowarzyszenie istnieje symbolicznie od Bożego Narodzenia 1891 roku, gdy grupa osób zgromadzonych wokół założyciela rozprowadziła po raz pierwszy ciepłą zupę wśród potrzebujących.

⁹ Stowarzyszenie jest finansowane w 56% przez Państwo. 43 % dochodów pochodzi od osób i przedsiębiorstw prywatnych oraz 1% z różnych źródeł (np. opłat czynszowych).

Stowarzyszenie wypełnia swoje cele poprzez pięć typów akcji. Pierwsze dwie dotyczą nagłych wypadków (pierwszej pomocy). Chodzi w tym zakresie o dystrybucję ciepłych posiłków oraz o udzielanie noclegu na jedną noc. Kolejne trzy akcje mają na celu reintegrację społeczną. Jest ona realizowana najpierw poprzez specyficzną, nacechowaną życzliwością do podopiecznych atmosferę w ośrodku, a następnie przez działania ułatwiające rozpoczęcie pełnej reintegracji: oferowanie poczęstunku, dostęp do prysznicy, pralni, przechowalni bagażu, Internetu, pomocy medycznej i psychologicznej, zapewnianie możliwości posiadania adresu do korespondencji. Pracownik socjalny dokonuje także bilansu sytuacji bezdomnego, następnie może zaproponować kierunki działania, a jeśli to konieczne, asystuje przy ich realizacji, zwłaszcza w celu uzyskania pomocy finansowej¹⁰. Stowarzyszenie wspomaga także wykluczonych w procesie „samorekonstrukcji”. Odbywa się to poprzez odbudowywanie ducha życia wspólnotowego w trakcie udziału w różnorodnych warsztatach (np. plastyka, informatyka, film, ogrodnictwo, kursy języka francuskiego, sport, nawet zajęcia karate). Osoby potrzebujące wspierane są również w odnajdywaniu autonomii poprzez pracę. Angażowane są więc w wykonywanie prostych prac społecznych (przede wszystkim prac porządkowych), poddawane działaniu formacyjnemu. Stowarzyszenie posiada 6 rodzajów placówek, z których każda oferuje inny rodzaj wymienionej powyżej formy pomocy:

- Pierwsza placówka o nazwie *Schronienie* jest pogotowiem noclegowym z wieczornymi posiłkami. W miejscu tym zapewnia się także pierwszą pomoc lekarską, szatnię i prysznic. *Schronienie* posiada prawie 450 łóżek i rozdziela codziennie ponad 500 posiłków.
- Druga placówka to *Warsztaty Integracji*. Struktura ta pomaga wejść na drogę socjalizacji i zatrudnienia. Odpowiednie zaplecze techniczne, formacja oraz towarzyszenie socjalne pomagają „wystartować” na nowo osobom przyjętym.
- Trzecia placówka nosi nazwę *Arka Przyszłości*. Jest to tzw. przestrzeń solidarności i integracji. To miejsce przyjęć w ciągu dnia, w którym oprócz pomocy pierwszej konieczności (posiłek, prysznic, pralnia) zapewnia się dostęp do przechowalni rzeczy i biblioteki, oferuje się działania animacyjne i remobilizacyjne osobom, które pozbawione są przestrzeni relacyjnej i emocjonalnej. Usiłuje się tu stworzyć więzy socjalne i rozpocząć drogę integracyjną.

¹⁰ W ramach tzw. RSA (Revenu de solidarité active – zasiłek solidarności aktywnej), gdzie zapewnia się, pod określonymi warunkami, minimum pomocy finansowej osobom bez dochodów lub osobom, które za wykonywaną pracę otrzymują bardzo ograniczoną zapłatę.

- Czwarta placówka to *Przystanek Socjalny*. To miejsce, w którym zapewnia się dostęp do praw. Udziela się tu przede wszystkim pomocy przy konstruowaniu prośby o wsparcie publiczne. Pracownik socjalny pomaga określić aktualną sytuację jednostki, proponuje kierunki działania, asystuje w razie potrzeby w podjętych krokach. Przydziela się tu także adres korespondencyjny.
- Piąta placówka to *Dom Startu*. Udziela się w nim schronienia do 6 miesięcy osobom mającym własny projekt integracji. Towarzyszą im pracownicy socjalni pomagający w dojściu do własnego mieszkania i osiągnięciu pełnej niezależności.
- Szósta placówka to *Bursa Młodych Pracowników im. Paulina Enfert*. Proponuje ona lokum czasowe (minimum 3 miesiące, maksimum 2 lata) osobom pomiędzy 18 a 25 rokiem życia i o różnym statusie (studenci, pracownicy, stażyści). Dzięki pracy socjalnej animatorów wspiera się ich w dostępie do własnej autonomii, zwłaszcza poprzez pomoc w znalezieniu pracy i mieszkania.

C. Komitet Bezdomnych

Komitet Bezdomnych jest stowarzyszeniem grupującym zarówno osoby aktualnie bezdomne, jak i dawnych wykluczonych. Określa się go jako stowarzyszenie założone „przez bezdomnych dla bezdomnych”. Komitet powstał w 1993 roku w trakcie spotkania bezdomnych paryskich i członków stowarzyszenia *Prawo do Mieszkania* (Droit Au Logement) w małym barze w jednej z dzielnic Paryż. Praca Komitetu opiera się na zasadzie działania wspólnego osób bezdomnych, ludzi młodych oraz tych, których przyszłość jest niepewna¹¹. Organizacja określa siebie jako ruch socjalny i współpracuje ze stowarzyszeniami niosącymi pomoc wykluczonym społecznie. Członkowie Komitetu mobilizują się, by walczyć o swoje prawa, przede wszystkim o prawo do mieszkania. Komitet jest znany opinii publicznej i władzy politycznej przede wszystkim z działań symbolicznych i demonstracyjnych, ale, jak się podkreśla, zawsze pokojowych. Celem podejmowanych przedsięwzięć jest walka o prawa dla wykluczonych społecznie, w tym i bezdomnych. Komitet domaga się na zasadzie ogólnie sformułowanego apelu:

- stosowania prawa umożliwiającego zajmowanie przez bezdomnych pustych mieszkań (Prawo do zajmowania mieszkania na poczet bezdomnych precyzuje, że przedstawiciel Państwa, na propozycję miejskiej służby mieszkaniowej i po zasięgnięciu opinii mera, może na okres maksymalnie roku

¹¹ Por. A. Vexliard, *Le clochard*, Paris 1957, s. 45-60.

(odnawialnie) wziąć w posiadanie częściowe lub całkowite pomieszczenia niezamieszkane lub zamieszkane w sposób niepełny, z przeznaczeniem dla bezdomnych lub przebywających w złych warunkach. Osoby umieszczone w tych miejscach są zobowiązane do ich zamieszkiwania w sposób, jak określa prawo, bezkonfliktowy, a także do wpłaty określonej kwoty za zajmowanie lokalu);

- ułatwień dla osób przebywających w centrach noclegowych przy formalnościach związanych ze składaniem podań o mieszkanie, a także ułatwień w dostępie do mieszkań,
- oddania do dyspozycji bezdomnych niewykorzystanych budynków należących do Państwa czy do instytucji,
- dostępu do mieszkań sektora prywatnego poprzez system dopłat do czynszu dokonywanych przez Państwo,
- wszelakich ułatwień dla osób wybierających, na zasadzie wolnej decyzji, egzystencję w domach przenośnych, w domach z drewna i kamienia, kontenerach mieszkalnych, namiotach czy innych alternatywnych formach mieszkania.

Członkowie Komitetu biorą udział we wszystkich większych akcjach okupacji budynków pustych i nieużywanych, czy manifestacjach na rzecz bezdomnych. Okupowanie pustostanów motywowane jest wolą powiadomienia opinii publicznej o wzrastającej liczbie budynków biurowych ze szkodą dla budownictwa mieszkaniowego oraz o utrzymywaniu z publicznych pieniędzy pomieszczeń pustych, bez pomysłu na ich efektywne wykorzystanie. Poza akcjami nagłośnionymi medialnie Komitet zajmuje się na co dzień interwencjami na korzyść bezdomnych. Często osoba eksmitowana z mieszkania czy z centrum noclegowego zwraca się do Komitetu o pomoc. Członkowie stowarzyszenia udają się wtedy z mediacją do właściciela mieszkania czy do dyrektora centrum noclegowego, usiłując znaleźć rozwiązanie zaistniałej sytuacji. Interwencje Komitetu pomogły ponad tysiącu osobom w uzyskaniu mieszkania socjalnego. Jak się zauważa, większość z tych potrzebujących wsparcia nie uzyskałoby mieszkania lub po prostu poległoby w walce o nie z powodu istniejących barier prawnych i administracyjnych gdyby nie pomoc Komitetu.

Stowarzyszenie *Prawo do mieszkania*

Stowarzyszenie *Prawo do Mieszkania* zostało założone w 1990 roku przez rodziny przebywające w złych warunkach, bezdomnych i działaczy stowarzyszeń funkcjonujących w 20 dzielnicach Paryża. Powstało jako reakcja na bardzo trudną sytuację 48 rodzin z dziećmi, które obozowały przez 4 miesiące z powodu eksmisji

z zajmowanych przez nie pustostanów. Sytuacja ta wywołała bardzo duże poruszenie w dzielnicy, którego efektem było wsparcie ze strony mieszkańców, stowarzyszeń i wszystkich partii politycznych. Po kilku dniach intensywnego nagłaśniania medialnego rząd wyznaczył mediatora do rozwiązania sytuacji w sposób inny niż siłowy. Po czterech miesiącach obozowania i przeprowadzanych manifestacji rodziny mogły ponownie wprowadzić się do poprzednich miejsc. Po tej akcji nastąpiła cała seria różnych działań dokonywanych wspólnie przez osoby mieszkające w złych warunkach i bezdomnych) w Paryżu, a później na prowincji, które miały na celu nagłośnienie problemu oraz obronę praw osób pozbawionych mieszkania. Powstało około 30 komitetów Stowarzyszenia w innych miejscowościach. W roku 1998 wszystkie one połączyły się w Federację Komitetów *Prawa do Mieszkania*. Według tej organizacji podejmowane przez nią akcje, spektakularne i nagłośnione medialnie, wpłynęły na debatę polityczną wokół problemów mieszkaniowych i przyczyniły się do wprowadzenia odpowiednich rozporządzeń prawnych. Wiele rodzin znalazło drogę do swojego mieszkania, poprawiano środki legislacyjne, dostosowując zmiany do oczekiwań wykluczonych mieszkaniowo, wprowadzono skuteczne formy nacisku na polityków, a także wywołano większe zainteresowanie opinii publicznej. Trzeba tu jednak zaznaczyć, że Federacja nie przydziela mieszkań, lecz zajmuje się, jak wspomniano, organizowaniem wspólnych akcji w celu większego respektowania prawa do mieszkania

Paryskie Socjalne Pogotowie Ratunkowe

W roku 1993 Xavier Emmanuelli, prezydent-założyciel Paryskiego Socjalnego Pogotowia Ratunkowego¹², zaproponował sposób walki z wykluczeniem społecznym polegający na wyjściu „na ulicę” do osób bezdomnych. W tym celu powołał, przy pomocy ówczesnego mera Paryża, którym był Jacques Chirac (późniejszy prezydent Francji), pierwsze grupy mobilnej pomocy. Ich misja polegała na spotykaniu się z osobami żyjącymi na ulicy. Przedsięwzięcie zostało zainspirowane działaniami Medycznego Pogotowia Ratunkowego. Zaproponowany wówczas sposób wsparcia charakteryzuje się stałą gotowością do działania (działanie całodobowe), mobilnością ekip oraz profesjonalizmem w obejmowaniu opieką osób bezdomnych. Większość podejmowanych wobec bezdomnych interwencji odbywają się albo za pośrednictwem telefonu 115, albo właśnie dzięki działaniu terenowych ekip. W bezpośrednim kontakcie z osobą bezdomną ustalają one sytuację ogólną danej jednostki, zwłaszcza stan zdrowia fizycznego i psychicznego, oraz jej sytuację socjalną, a następnie kierują potrzebującego do własnych ośrodków noclegowych

¹² SAMU social de Paris – Service d’Aide Mobile d’Urgence social de Paris.

bądź do ośrodków różnych stowarzyszeń. Socjalne Pogotowie Ratunkowe posiada cztery ośrodki noclegowe, w których świadczona jest dodatkowa pomoc pielęgniarki. Przyjmowani są do nich ci, którzy są zbyt chorzy, by pozostawać „na ulicy”, ale nie wymagają jeszcze hospitalizacji. W szczególnych przypadkach zagrożenia zdrowia czy życia przewozi się bezdomnych do ośrodków zdrowia.

Jak zauważa socjolog Stéphane Rullac (spędził dłuższy czas na bezpośredniej obserwacji pracy ekip mobilnych), przewożenie bezdomnych nie jest łatwym doświadczeniem. Bardzo często stan psychiczny i fizyczny tych osób utrudnia niesłychanie kontakt z nimi. Powodami mogą być na przykład: nietrzeźwość, intensywny odór (z powodu brudu, kału, moczu), niestabilny stan psychiczny (depresja, agresywność, milczenie, napady niepoohamowanego, szybkiego mówienia), wszawica, choroby (gruźlica, choroby skórne, itd.). Dodatkową trudnością jest fakt zatrąty przez bezdomnych umiejętności przebywania w grupie. Prosta sytuacja znalezienia się w roli pasażera pośród innych osób jest źródłem lęku, zwłaszcza z tej przyczyny, że ich obecność przypomina własną degradację. Niejednokrotnie ten „efekt lustra” jest przyczyną wielkiej agresywności¹³.

Socjalne Pogotowie Ratunkowe korzysta z zaangażowania wielu wolontariuszy. Celem jego działania jest przede wszystkim zapewnienie pierwszej pomocy bezdomnym. Paryskie Socjalne Pogotowie Ratunkowe nie zajmuje się bezpośrednio integracją społeczną. Bezdomni objęci pierwszą pomocą są przekazywani następnie innym strukturom specjalizującym się w udzielaniu tego typu wsparcia. Ocenia się jednak, że łączność pomiędzy Pogotowiem a innymi instytucjami jest niewystarczająca, co zakłóca konieczność zachowania kontynuacji opieki między świadczeniami pierwszej pomocy a świadczeniami integracyjnymi. Ogląd historyczny funkcjonowania Socjalnego Pogotowia Ratunkowego pozwala na dostrzeżenie zachodzących w nim zmian w zakresie adresatów świadczeń socjalnych. Na początku swojej działalności oferowało ono wsparcie tzw. kłoszardom żyjących na ulicy. Z czasem terenowe ekipy objęły swoim działaniem także nowe osoby: samotne kobiety, ofiary gwałtów, kobiety z dziećmi, tułające się dzieci, toksykomanów, osoby cierpiące na schorzenia psychiczne, itp. Terenowe patrole składają się z pracownika socjalnego, pielęgniarza lub lekarza oraz kierowcy, który również jest pracownikiem socjalnym. Nocne ekipy działają od godziny 20:00 do 5:00. W ciągu dnia natomiast ulice patrolowane są od 9:00 do 17:00. W okresie zimowym terenowe ekipy Socjalnego Pogotowia Ratunkowego współpracują z innymi organizacjami, np. z Czerwonym Krzyżem, Zakonem Maltańskim czy

¹³ Por. S. Rullac, *Et si les SDF n'étaient pas des exclus ? Essai ethnologique pour une définition positive*, Paris 2004., s. 48.

Obroną Cywilną. W roku 2007 spotkały się one z 41.696 bezdomnymi, spośród których 14.699 skorzystało z proponowanej pomocy.

Trzeba jednak odnotować, że ponad połowa bezdomnych odmawia udania się do ośrodków Pogotowia Socjalnego. Powodem tego jest kilka czynników: zbyt krótki zapewniany pobyt w ośrodkach socjalnych, oddalenie niektórych ośrodków od codziennych miejsc przebywania bezdomnych, niedogodne godziny przyjęć w tychże ośrodkach (późne przyjęcia, konieczność wczesnego opuszczenia ośrodka), obawy przed kradzieżami czy przed wykorzystywaniem przez innych bezdomnych. Negatywnym zjawiskiem, według szacunków, jest fakt, że około połowa osób opuszczających ośrodki Pogotowia nie integruje się, lecz wraca „na ulicę”.

Zakończenie

Stowarzyszenia charytatywne i humanitarne odgrywają niezwykle istotną rolę w niesieniu pomocy osobom bezdomnym. Zakres tego wsparcia jest bardzo szeroki i obejmuje między innymi pomoc doraźną (nocleg, odzież, żywność, transport), administracyjną, formacyjną (zdobywanie umiejętności zawodowych) czy nawet działania w obszarze kultury adresowane do wykluczonych. Całość niesionej pomocy przyczynia się do odbudowania naruszonej tożsamości osoby bezdomnej i ma na celu integrację jej ze społeczeństwem. Charakterystycznym rysem działania stowarzyszeń jest nie tylko oferowanie wsparcia, ale także angażowanie osób bezdomnych w akcje pomocy. Innym interesującym zjawiskiem, dotyczącym zwłaszcza Paryża, jest powstawanie stowarzyszeń z inicjatywy indywidualnych osób pochodzących często z kręgu artystycznego. Wydaje się, że wytłumaczeniem tego faktu jest zwiększona wrażliwość tych osób na problemy ludzkie, ale także posiadane przez nie możliwości ułatwiające organizowanie określonych przedsięwzięć (np. popularność). Warta podkreślenia jest również pomoc niesiona zmarłym bezdomnym w formie godnego pochówku. Widoczne są także starania stowarzyszeń o nagłaśnianie problemów osób bezdomnych w celu uwrażliwienia opinii społecznej i wpłynięcia na politykę Państwa. Bardzo charakterystycznym aspektem działalności stowarzyszeń jest wyjątkowo duży udział wolontariuszy. Przynosi on wymierne efekty ludzkie, ale także ekonomiczne. Praca wolontariuszy wnosi niezbędny element humanitarny w niesioną pomoc, która w ten sposób staje się mniej rutynowa. Zaangażowanie osób dobrej woli pozwala także zaoszczędzić znaczne środki finansowe, które mogą być przeznaczone na niesienie konkretnej pomocy. Ważnymi formami wsparcia oferowanego w Paryżu jest rokrocznie wydawany darmowy *Przewodnik* po wszystkich rodzajach działań na rzecz osób wykluczonych, jak również stworzenie specjalnej grupy, w strukturach policji paryskiej, skierowanej do bezdomnych.

Wydaje się, że przedstawione powyżej formy pomocy osobom bezdomnym dobrze wpisują się w politykę socjalną państwa francuskiego. Należy podkreślić, iż w społeczeństwie francuskim działanie stowarzyszeń charytatywnych i humanitarnych na rzecz osób bezdomnych jest przez społeczeństwo zauważane i doceniane.

Ks. Jarosław Koral: The forms of assistance to homeless people in Paris

Summary

The very important role at providing help for homeless people in Paris is fulfilled by the charitable associations. What is surprising here is the large number of those organizations, and also versatility of offered benefits and some innovativeness in the work with excluded persons. It is characteristic that some of those associations have been initiated by private people, sensitive to the phenomenon of social exclusion. The activities of Emaus Association, Caritas of France, A Crust of Bread Association, The Restaurants of Heart Association and The Dead on the Street Collective are especially worth noting. A important initiative, which, however, requires constant improvement, is the free helpline (115), where homeless people can find assistance. This helpline is jointly operated by government and associations. The large-scale involvement of volunteers in assistance activities must also be noted. Their work brings, first of all, measurable humanitarian effects, but also socio-economic ones. This activity is definitely worth pursuing in our reality.

Key words: *homelessness, ad hoc and long-term aid, social policy of country, non-governmental organizations, volunteering, legal regulations*

Bibliografia

- Brousse C., Firdion J.,M., Marpsat M., *Les sans –domicile*, Paris 2008.
Damon, *L'exclusion*, Paris 2008.
FNARS (Fédération Nationale des Associations d'Accueil et de Réadaptation Sociale)
Guillou J., *Les jeunes sans domicile fixe et la rue ou au bout d'être énervé*, Paris 1998.
Pichon P. *Vivre dans la rue. Sociologie des sans domicile fixe*, Saint-Étienne 2010.
SAMU social de Paris – Service d'Aide Mobile d'Urgence social de Paris.S. Rullac, *Et si les SDF n'étaient pas des exclus ? Essai ethnologique pour une définition positive*, Paris 2004.
Vexliard A., *Le clochard*, Paris 1957.